

Tartu MV mälumängus 03.11.2010

(küsimused Artes Terrae: Mart Kiisk, Rein Hiob, Veiko Tonts, Mart Hiob)

- 1 Eesti esimeseks aasta linnuks valiti 1995. aastal rukkirääk. Kes on käesoleva, 2010. aasta linnud?

- 2 Meie planeedi Maa läbimõõt on keskmiselt 12740 km ja ainsa loodusliku kaaslaste Kuu diameeter ligikaudu 3476 km. Kui lähtuda sellest, et Kuu läbimõõt on ligikaudu 4 korda väiksem Maa läbimõõdust, mitu korda on Kuu ruumala väiksem Maa ruumalast?
- 3 Mis taim on *Vaccinium myrtillus* ? Ta on heitlehine kääbuspõõsas. Huvitav on tema paljunemine. Seemnetega paljuneb ta harva ja seda siis, kui mõni lind on marja ära söönud ja tema väljaheidet satuvad seemnete arenguks sobivasse kohta. Hoopis sagedam on vegetatiivne paljunemine. Emastaimel tekivad mulla sees roomavad võsundid. Need otsivad endale sobiva koha, kasvatavad lisajuured alla ja maapinnale kerkibki uus põõsas. Nii tekkinud taimede eluiga on tavaliselt kuni kümme aastat.

- 4 Need näriliste seltsi kuuluvad loomad elavad looduses Lõuna-Ameerika keskosa kuivadel madalmikel ja mägedes. Nad (*Octodonidae*) on keskmise suurusega 12 – 30 cm, ümarate kõrvade ja pika siidja karvaga. Söövad taimset toitu ja rajavad keerukaid urusüsteeme. Tuntumad on karus-, kunel-, mutt-, mägi- ja tava.... Kuna kaks viimast liiki on aktiivsed päevaloomad, siis on nad saavutanud populaarsuse toaloomadena. Nende toitmisel tuleb vältida magusaid juur- ja puuvilju, sest nad jäävad kergesti suhkruhaigeks. Mis nimi tuleb kirjutada punktiirile?
- 5 Mida määratakse Frohweini tabeli järgi?

- 6 Kes oli see Rootsi Kuningliku Teaduste Akadeemia liige, Eesti ja Leedu TA välisliige, Tartu Ülikooli audoktor (1937 – 2009)? Alates 1986. aastast oli tal sõnaõigus Nobeli preemiate määramisel.

- 7 Nobeli preemia füsioloogia ja meditsiini alal said 1998 kolm USA kodanikku: juudi päritolu Robert Francis Furchgott, itaalia päritolu Louis Joseph Ignarro ja Ferid Murad. Neist kolmest just viimane avastas esimesena lämmastikoksiidi (NO) mõju veresoonte laienemisele. Tema isa John (Jabir) Murad Ejup abiellus ameeriklanna Henrietta Josephine Bowmaniga ja Ferid sündis perre esiklapsena. Mis rahvas loeb teda oma järjekorras teiseks nobelistiks?

- 8 Küsime keemilist elementi X, mis kujutab endast kerget ja tugevat, kuid habrast metalli. Tihedus $1,85 \text{ g/cm}^3$, sulamistemperatuur $1278 \text{ }^\circ\text{C}$. Selle metalli tolmu on ohtlik kopsudele ja tema soolad on mürgised. Metallid oksiidkeraamika on silmapaistvalt kõrge soojusjuhtivusega (võrdne vase omaga), olles samal ajal elektriline isolator. Sulamitel on mitmed unikaalsed omadused, mille tõttu näiteks kõige paremad (mehaaniliste kellade jne) vedrud on valmistatud selle metalli sulamist. Stabiilsetes ühendites on ta oksüdatsiooniasend 2. Tema põhiliseks allikaks on mineraal $\text{X}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_3)_6$, mille nimest on ka metalli nimi saanud.

- 9 Eelmisel nädalal tõsteti Jõhvis Eesti Energia tehnoloogiakeskuses trailerile firmas seni valmistatud kõige suurem konstruktsioon. Tõstmiseks kulus kolmel kraanal kaks tundi ja lisaks kaks tundi kinnitamisele. Seade kaalus 170 tonni, kõrgus 6,4 meetrit. Mõnekümne kilomeetri pikkuseks teekonnaks planeeriti 14 tundi. Mis seade?

- 10 USA-l oli 5 kosmosesüstikut. Nendest kahe saatus oli õnnetu: 7 astronauti nii Challengeri kui ka Columbia pardal hukkusid vastavalt 1986. ja 2003. aastal. Mis on kolme ülejäänud süstiku nimed?

- 11** 14. sajandil rajatud Vastseliina piiskopilinnus asus ühe jõe ja ühe oja ühinemiskohal. Milline jõgi, milline oja?
- 12** See maa on tuntud paljude vanaaegsete traditsioonide poolest. Siin saab iga järjestikune seitsmes perre sündinud poeg kuninga ristipojaks ja seitsmes tütar kuninganna ristitütteks, kusjuures ajaloolased väidavad, et ristipoegi on olnud tunduvalt rohkem kui ristitütred. 1993 suri kohalik kuningas ja siis nähti suurt vaeva, et kõik ligi 600 ristipoega ära mahutada kohalikku kirikusse, kus toimus matuseteenistus. Jääb veel lisada, et kõik ristipojad kandsid sama eesnime nagu kuningal.
Sellelt maalt on muuseas pärit Georges Remi ja Victor Horta, samuti Johnny Hallyday ja James Ensor. Mis riik?

- 13** Mis osariik?

- 14** Mis on lõunapoolseim linn maailmas? Küsimuse ühemõttelist vastamist segab linna mõiste ebamäärasus. Seepärast täpsustame, et linnas võiks olla vähemalt kümme tuhat elanikku.

- 15** Mis riigi lipp?

- 16** 1964. aasta Tokyo OM-l võitis Rein Auna ees kümnevõistluse kuldmedali ennast viimasel alal tühjaks jooksnud sakslane Willi Holdorf. Pärast seda ei osalenud ta enam ühelgi ametlikul kümnevõistlusel. Kuid ta on võitnud ühel teisel alal Euroopa meistrivõistluste hõbemedali. Mis alal?

- 17** Selle liiga LFL sünniks loetakse 2003. a. Kiiresti kasvas klubide arv ja nüüd mängib seal 10 võistkonda (Chicago Bliss, Dallas Desire, Denver Dream, Los Angeles Temptation, Miami Caliente, N. Y. Euphoria, N. Y. Majesty, Philadelphia Passion, Seattle Mist ja Tampa Breeze), kellel on juba arvukas pooldajaskond. Kuigi samal spordialal oli juba varemalt kolm konkureerivat liigat, siis nemad on pälvinud suurt tähelepanu just oma välimuse ja võistlusvormi tõttu. Spordiala nimetamine annab 1 punkti, liiga täpne nimi aga 2 punkti.
- 18** Nende olümpiamängude avatseremoonial sai üle maailma kuulsaks sakslanna Barbara Rothbraut-Pleyer, kes jooksis valgete kleitide lehvides kõnepulti. Kohalik peapiiskop valmistus just ladinakeelset olümpiapalvet lugema, kui äkki tema kõrvale ilmunud daam valmistus ettelugema enda koostatud erinevates keeltes rahuõnumeid. Korraldajad toibusid kiiresti ja toimetasid kaunitari viisakalt meeste käevangus eemale. Paljud reporterid pidasid sündmust avatseremoonia osaks ja kukkusid kiitma korraldajate huumorimeelt. Daami tuntakse siitpeale maailmas nimega “Rahuingel“.
Lõputseremoonial kõneles ROK-i president peast, sest ta oli kõne teksti hotellituppa unustanud. Ta pidas hiilgava kõne, kuid unustas öelda juba traditsiooniks saanud fraasi: “Kuulutan ... olümpiamängud lõppenuks“. Mis linnas toimusid need “viimased tõelised olümpiamängud“?
- 19** 1954. aastal peetud jalgpalli MM finaalturniiril oli ühe mängu tulemus 7 : 5. See on tänaseni kehtiv väravate rekord ühes mängus jalgpalli MM finaaltuniiridel. Mis riigid mängisid?

- 20** Kuidas nimetatakse Vancouveri 2010. aasta taliolümpiamängude tunnusmärki?

- 21** 1956. aastast NLKP Keskkomitee liige, 1957. aastast esimese naisena NLKP Keskkomitee Poliitbüroo (tol ajal Presiidiumi) liige. Mõningatel andmetel hoidis ära Molotovi, Malenkovi ja Kaganovitši katse kõrvaldada Hruštšov võimult. Pidas 14 aastat ühte ametit (NSV Liidu kultuuriminister). Üks tema lähematest sõpradest oli laulja Ljudmila Zõkina, kelle sõnul sai meie küsitavast naisest alkohoolik. Aastal 1974 sooritas enesetapu. Kes oli see naine (1910– 1974)?

- 22** Mis sündmus toimus Aafrika ajaloos 18. novembril 2009. aastal?

- 23** Meenutades saadet „Kes tahab saada miljonäriks?“. Ta valitses pikalt (1867 – 1912) ja edukalt, olles alates 1889 esimene konstitutsiooniline monarh Jaapani ajaloos. Tema valitsemise ajal likvideeriti šogunaat ja purustati mässavad samuraid Kagoshima lahingus 1877. Läbi sügavate reformide ja edukate sõdadega Hiina ja Venemaa vastu muutus mahajäänud feodaalriik moodsaks impeeriumiks. Me tunneme teda ka keisri nime Meiji Tenno („Taevase keisri valgustatud rahu“) all, küsime aga tema pärisnime.
- A. Hirohito
 - B. Yoshihito e. Jošihito
 - C. Mutsuhito
 - D. Osahito
 - E. Tomohito

- 24** Lahemaa rahvuspark on oma 725-ruutkilomeetrise territooriumiga Eesti vanim, 1971. aastal loodud rahvuspark. See on looklaheline lausmaa Eesti põhjarannikul, Kuusalu ja Kunda vahel. Rahvuspargi maastik on väga mitmekesine: Harju ja Viru platoonid on Eesti vanimad püsivalt kinnistunud alad. Kuid nimi Lahemaa ilmub välja alles aastal 1922 ühe professori raamatus "Eesti maastikulised üksused". Seega Lahemaa nimi ei ole väga vana nagu kiputakse arvama. Kes on see professor?

- 25** Kes?

26 Kes?

27 Mis rekord püstitati Eestis 27. jaanuari õhtul 2010. aastal?

28 1987. aasta Nobeli preemia majanduses sai Robert M. Solow majanduskasvu teoreetilise mudeli eest. Selles mudelis seost kogutoodangu ja tootmistegurite (sisendite) vahel väljendatakse tootmisfunktsioonina, mille üldkuju on $Y = F(K, L, A)$, kus Y on kogutoodang (reaalväärtuses), K on kapital (capital), L tööjõud (labour). Mis on aga kolmas liige A ?

29 Ta sündis 1913 Viinis ja sai tuntuks 1933 filmiga „Ekstaas“, kus ta oli ujumisstseenis paljalt. Samal aastal abiellus ta Austria relvakaupmehe Friedrich Mandliga, kes oli tohutult armukade ja palkas toateenija oma naist valvama. Siis ta uinutas toatüdruku ja põgenes Pariisi. Kokku oli ta abielus kuus korda, tal oli kaks last ja adopteeritud poeg. Metro-Goldwyn-Mayer muutis ta nime ja pani juuditari mängima seiklusfilmidesse „Alžiir“ (1938), „I take this woman“ (1940), „Samson and Delilah“ (1949) jpt. Kes?

30 Mis ansambel? Küsitav on ülemaailmselt tuntud, külastanud ka mitmel korral Eestit.

- 31** Kes on see filminäitleja, kes on saanud kõige rohkem Oscari nominatsioone? Kokku on neid 16, aga Oscari on võitnud kahel korral. Võitnud ka 6 Kuldgloobust. 1979. aastal esimese Oscari võitmisel unustas oma kuldmehekese galaõhtu kisa-käras tualettruumi.
- 32** Kreeka-Rooma kirjanik Ailianos (Aelianus) kirjutab oma teoses „De natura animalium“ juhtumist Sitsiilias, kus kotkas tappis tuntud kirjaniku. Nimelt mediteerinud see kirjanik Gela mäekünkal ja kotkas pidanud tema paljast peanuppu kiviks. Lind pikeerinud kõrgelt ja heitnud kilpkonna vastu kirjaniku pead. Kes on see kirjanik, kelle töödest on säilinud tervikuna triloogia „Oresteia“, „Aheldatud Prometheus“, „Pärslased“, „Seitse Teeba vastu“ ja „Palujannad“?
- 33** Aleksandr Ivanovi (1806 – 1858) suurteose (5,4x7,5 m) „Kristuse ilmumine rahvale“ teostamiseks kulus kakskümmend aastat. Maalimise ajal tegi ta 258 eskiisi. Ivanov maalib oma elutöö Roomas ja kasutas peamiselt itaallastest modelle, aga ühena suplejatest on kujutatud üht tuntud kirjanikku. Keda?

- 34** 1920. aastate algus oli teatriotsingute aeg kogu Euroopas. Ka Eesti teatrites tehti novaatorlikke katsetusi. 1921. a. 13. märtsil (pühapäeval!) avatud ...teater oli kõige puhtam otsingulise suuna esindaja Eestis. Teatri eestvedajaks ja lavastajaks oli Aggio (August) Bachmann (1897- 1923), kes lähtus saksa ekspansionistlikust teatrist. Trupiga liitusid M. Laarman, J. Rummo, N. Andresen, Estoniast H. Gleser, kes ainsa professionaalina selles teatris kaasa löi. See teater andis vaid neli lavastust, ent tema mõju teatrikunsti arengule oli märkimisväärne, kannustades hilisemaid tegijaid uutele otsingutele repertuaari, ideede, sisu ja vormi ühtsuse, lavastusliku liikumispartituuri jne alal.
Mis teater?
- 35** Helilooja?

- 36** Itaalia skulptor, maalikunstnik, barokkstiili teerajajaid. Tema elustuvad antiigi vormid ja ideed, renessansskunsti tipu. Ruumi ja käsitlusega rajas ta tee barokki. Oma võimsa mõttelennu ajal kavandas ta enamiku oma töödest nii suurena, et ei jõudnud neid hiljem valmis teha. Õppis maalikunstniku Domenico Ghirlandaio juures, skulptuurialase väljaõppe sai ta Bertoldo di Giovannilt. Ta tutvus Medicite juures nn. Platoni akadeemias humanismiideedega ja see kujundas oluliselt tema antiigihuvi. Kes?

arhitekt, luuletaja ja üks võimas looming, milles moodustavad itaalia keha dünaamilise

- 37** Küsimine filmilavastajat, prantsuse „uue laine“ üht rajajat. Ta oli ka stsenaarist, produtsent ja näitleja. Eluaastad 1930 -1984. Juba lapsepõlves algas tema tuline kiindumus filmide vastu. Pärast seda kui teda oli välja visatud mitmest koolist, otsustas ta end ise õpetama hakata. Tema eesmärgiks oli nädalas vaadata vähemalt kolm filmi ja lugeda läbi kolm raamatut. Temast sai filmikriitik ja hiljem filmiajakirja toimetaja. Ta oli tuntud kui "prantsuse film hauakaevaja" ja teda ei lubatud isegi Cannes'i filmifestivalile 1958. aastal. Ta alustas lühifilmiga "Une Visite", esimene mängufilm "Les Quatre Cents Coups" ("400 lööki"). Veel filme: "Fahrenheit 451", „Varastatud suudlused“, "Tüdruk nagu mina", "Naine kõrvalmajast" jt.
- 38** Eesti televisiooni ajalugu algab 1955. aastaga ja viimastel suvekuudel tähistati 55 aasta juubelit. Läbi aegade võib kolmeks varalahkunud suurkujuks Eesti telemaastikul pidada Valdo Panti, Toomas Uba ja Urmas Otti. Kes neist suri noorimana?
- 39** Sündis 1906 Tartus. 1932 seinamaal „Kalevipoeg Soome sepa juures“ (modell Kristjan Palusalu). 1951 Argentinas „Eva Peroni portree“. 1961 asus elama New Yorki, suri 1978 Pariisis. Veel tema teoseid allpool.

- 40** Kes on muusika autor ja eestikeelsete sõnade autor?

Vastused

1	Punaselg- ja hallõgija.	MK	21	Jekaterina Furtseva.	MK
2	64 korda (49,2 korda täpse läbimõõtude suhtega arvutades).	RH	22	ÜRO andmetel ületas Aafrika rahvaarv 1 miljardi piiri.	MK
3	Harilik mustikas.	RH	23	C. Mutsuhito.	VT
4	Deegu.	VT	24	J. G. Granö.	MH
5	Noorveiste kehakaalu määramiseks rinna ümbermõõdu ja kere põikpikkuse järgi.	MK	25	Dilma Rousseff, Brasiilia esimene naispresident.	RH
6	Indrek Martinson.	MK	26	Jerzy Buzek, Euroopa Parlamendi president.	RH
7	Albaanlased.	VT	27	Eesti elektritarbimise rekord (1577,5 megavatti).	MK
8	Berüllium (Be).	RH	28	Teadmus (tehnoloogiaalane know-how).	RH
9	Retort põlevkiviõli tootmiseks.	RH	29	Hedy Lamarr (Hedwig Eva Maria Kiesler).	VT
10	Discovery, Atlantis ja Endeavour.	MK	30	Metallica.	MH
11	Piusa jõgi ja Meeksi oja.	MK	31	Meryl Streep.	MK
12	Belgia.	VT	32	Aischylos.	VT
13	Kansas.	RH	33	Nikolai Gogol.	MK
14	Ushuaia Argentinas, umbes 60 000 elanikku.	RH	34	Hommikteater.	RH
15	Myanmar (Birma, Burma).	RH	35	Jacques Offenbach.	RH
16	Kahebohi.	MK	36	Michelangelo Buonarroti.	RH
17	Lingerie Football League, naiste ameerika jalgpall.	VT	37	François Truffaut.	RH
18	XV OM Helsingi 1952.	VT	38	<u>Valdo Pant (1928-1976)</u> , Toomas Uba (1943-2000), Urmas Ott (1955-2008).	RH
19	Austria võitis Šveitsi.	MK	39	Rudolf Lepvalts.	MK
20	Inukshuk (Ilaanaq).	RH	40	Jay Livingston, Heldur Karmo.	RH